

nelser (Dokker m. fl.). Saavel ved Mangelen af disse Stivere som ved den Udsmykning af Bjælkehoveder, der ofte findes i Skaane, men ganske savnes paa Sjælland, ses det, at der er en Væsensforskel paa det skaanske og det sjællandske Bindingsværk, der desuden fremtræder ret tydeligt, da det jo mange Steder i Skaane er Skik og Brug at tjære eller farve Stolperne, medens dette ikke er gammel sjællandsk Skik og kun undtagelsesvis er anvendt faa Steder i nyere Tid. I selve de proportionale Forhold i Bindingsværkets Opbygning findes derimod sikkert intet, der kan karakterisere nogen Forskel paa skaansk og sjællandsk Bindingsværk. Mange andre Ting kunde maaske omtales, men det faar være tilstrækkeligt med ovennævnte.

Campbells vægtige og interessante Afhandling, bag hvilken der ligger et overordentligt stort og beundringsværdigt Arbejde og et meget intimt Kendskab til de forskelligste Kulturforeteelser i Skaane, vil for Fremtidens etnologiske Forskning ikke alene være en særlig værdifuld og rig Kundskabskilde, men den vil sikkert ogsaa virke baade ansporende og forbilledligt for fremtidige saavel kulturhistoriske som etnologiske Undersøgelser, og desuden er den et værdigt Eksempel til Efterfølgelse for den rent kulturgeografiske Forskning, som hidtil har ført en altfor kummerlig og upaaagtet Tilværelse.

H. Zangenberg.

OVERSIGT OVER TOPOGRAFISK LITTERATUR 1928.

Det vil være falsk beskedenhed at nægte, at denne oversigt har vakt interesse landet over, både hos dem, der er interesseret i de bøgers og artiklers indhold, der omtales, og hos boghandlerne, der herigennem har fået et hjælpemiddel til at tilfredsstille kundernes efterspørgsel i denne bestemte retning.

Redaktionelt har oversigterne endnu deres mangler, men efterhånden vindes der vel nok sikrere fodfæste. Det vil ses, at den følgende oversigt i højere grad end den foregående er kritiserende, hvilket har været ønsket fra *alle* sider. Den er ogsaa fuldstændigere end forrige års; men her må redaktionen i høj grad håbe på læsernes hjælp. Der udkommer landet over en række bøger på private forlag, som det er så godt som umuligt at opspore og erhverve, og selv om de er blevet indleveret til det kgl.

bibliotek, er de som regel først tilgængelige her i indbundet stand længe efter at oversigten er gået i trykken. Det må være i alles interesse, at gøre sit til, at et eksemplar indsendes til redaktionen af »Fortid og Nutid« eller til Nationalmuseets 2. afdeling, hvis håndbibliotek er et specialbibliotek over topografisk litteratur. Kun på denne måde bliver oversigterne så fuldstændige, som de bør være.

Inddelingen og rækkefølgen er den samme som i forrige oversigt, begyndende med selvstændige bøger af topografisk indhold.

Thorkild Gravlund: Herredsbogen (Aschehoug). Dette arbejde omtaltes kortelig ifjor, men bør nu, da første bind om Sjælland er sluttet, gøres til genstand for en mere indgående betragtning. Så lidt forfatteren end har villet skabe et topografisk værk, kan hans arbejde dog give impulser også i denne retning. Han ser herrederne under en ny synsvinkel, der ligger den topografiske forskers søgen efter realiteter fjern; men samme forsker kan lære en del af hans metode! Thorkild Gravlund har selv været på hver plet, han har skrevet om, og han har haft to ypperlige ledsagere: sit fotografiapparat og tegneren Kr. Kongstad. Dernæst har han forstået at spørge sig for på de steder, han har været, og derved er også sluppet mange småting med af topografisk værd. Han melder om gamle vadesteder over åer, som nu kun kendes gennem overleveringer, han fastlægger kildemarkeder og beretter om sten, der er rejst i bestemte anledninger — og måske senere forsvundet. Hans sprogform har desværre evne til at vildlede ubefæstede sjæle, der vil opfatte hans udkastede formodninger som realiteter, og det må i det hele taget håbes, at vore lokalforskere ikke i for udstrakt grad må få hans arbejde »i den gale hals«.

Christian Elling: Slotte og Herregaarde i Barok og Rokoko (Haase) er et arkitekturhistorisk oversigtsarbejde uden særlig originalitet, men ganske nyttig som håndbog. Meget af billedstoffet er kedeligt både i valg og i udførelse og er blandet sammen på en rent ud forbløffende måde.

Efter flere års heftevis udsendelse er *Acton Friis: De danskes øer* (Gyldendal) nu afsluttet og fremtræder som et stateligt værk, der har inddraget meget og ofte ganske ukendt land. Som topografisk arbejde spiller det dog ingen større rolle.

A. Schæffer: Danmarks Apoteker (Levin & Munksgård), der også er blevet udsendt i hefter, foreligger nu i bogform, og det er nu muligt at danne sig et overblik over værkets topografiske værdi. Denne er større end ventet, thi hvert enkelt apoteks historie er blevet skrevet på grundlag af omfattende arkivunder-

søgelsér, hvoraf langt den største part er foretaget af E. Dam, medens Schæffer har sammenarbejdet materialet til et læseværdigt hele. Arbejdet må ikke mindst anerkendes, fordi der på forhånd var gjort så uhyre lidt i denne retning i den foreliggende topografiske litteratur, og kun nogle ganske enkelte apotekers historie var udgivet. Af de gamle apotekergårde i hovedstaden og i købstæderne gives ofte interessante billeder ved uddrag af skifteprotokoller og tingbøger, hvorfra der er hentet stof til både bygningernes og deres indres udseende gennem tiderne. Endelig må det anerkendes, at det personalhistoriske stof er behandlet sobert og klart i linjerne, så at der kun er medtaget, hvad der netop vedrører apotekerhistorien.

Turistforeningens årbog for 1928 hedder kort og godt *København*. Foreningens indsats i den topografiske litteratur berøres allerede i oversigten for 1927, og det nye bind slutter sig fuldt ud til det forrige. Dette er virkelig mere end de sædvanlige turistmæssige reklameudsendelser, og da disse publikationer når vidt omkring, skal den topografiske forskning være glad for det pionerarbejde, som foreningen på denne måde udfører for den. Tilmed forstår foreningen at knytte gode medarbejdere til sig. Hans Kjær har skrevet om de oldtidsfund, der er blevet gjort under asfalt og brosten, Svend Borberg skriver om Morten Farums gård i Amaliegade, Jørgen Olrik redegør for Folkemuseets virksomhed, og Søren Vasegaard skriver om storbyens udvikling. Thorkild Andersen har skrevet om gæstgiveriet i Danmark, og både billeder og tekst giver mange gode oplysninger fra dette forsømte område inden for topografien.

Når *Frederik Nygaard: Kend København* (Gyldendal) omtales i denne sammenhæng, skønt den er en »litterær turistbog«, skyldes det dels, at den på flere steder viser, at der kan skrives både livligt og underholdende uden tilsidesættelse af realiteter, hvad vore topografiske forskere ofte glemmer, dels, at den gengiver en række flyverfotografier, der på en overbevisende måde godtgør, at den topografiske forskning her har fået rakt en hjælpende hånd, som den ikke må glemme at tage imod.

Peter Linde: Minder om den store Ildebrand 1728 (Nyt nordisk) indeholder dels et optryk af samtlige beretninger om ildsvåden, dels en række værdifulde oplysninger om de mindsten og andre indskrifter, der indsattes i husene, som rejstes på brandtomterne. Der er heri medtaget både de forsvundne, men endnu kendte, og dem, der endnu er bevaret enten på selve bygningerne eller disses afløsere eller på vore museer.

(*Laurits Pedersen*): *Helsingør i Sundtoldstiden 1426—1857* (Nyt

nordisk Forlag). I to svære bind af stateligt format foreligger nu afsluttet et værk, hvis udgivelse har stået på i flere år. Den kendte lokaltopograf, overlærer Laurits Pedersen, har redigeret værket og selv skrevet en stor part deraf. Planen dertil skyldes sikkert også overlæreren, der har valgt en inddeling i to bind, hvoraf det ene omfatter stedshistorie, det andet tidshistorie. Når et arbejde af dette omfang skal skrives af fem forfattere, har det på forhånd sine store vanskeligheder at få et blot nogenlunde homogent resultat ud deraf; men når der yderligere vælges en så usikker deling af stoffet, som den nævnte, risikeres det let, at skildringen falder i stumper og stykker — og det er den her! Dette udelukker naturligvis ikke, at enkelthederne er udmærkede, og at bogen som helhed kan anerkendes som et interessant og oplysende værk, men den er vanskelig at overskue, og den, der senere hen, eller den, der uden gennemlæsning, ønsker detailoplysninger derfra, er ilde faren, da både sag- og personregistre mangler.

Af stedshistorien rummer første bind Chr. Axel Jensens beskrivelse af kirker og klostrer samt Fr. Weilbachs Kronborg, Lysthuset i Kronborgs have og Marienlyst. Førstnævnte arbejde er det værdifuldeste. Med overlegen viden giver forfatteren i en god og koncentreret form en udsigt over bygningshistorie og inventar, som må tilfredsstillende enhver både læg og lærd læser. Fr. Weilbachs arbejde er svagere end det plejer at være fra denne hånd. Der er meget lidt nyt heri, og det nye, der findes, er alt for løst underbygget, om det ikke er helt fejlagtigt. Der tænkes her nærmest på forfatterens gentagelse af den tidligere i Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie fremsatte hypotese om »et yngre Krogen«, der ikke kan stå for en nærmere prøvelse. Laurits Pedersens bidrag til dette bind, de to afsnit »Sundet i gamle Dage« og »Eggen og Byen«, viser — hvad man af tidligere arbejder var fuldt på det rene med — at forfatteren ved meget, men også at han ved *for* meget. Fremstillingen lider under, at han har søgt at få benyttet så meget af sit indsamlede stof som muligt, »selv om Fremstillingen skulde tynges noget derved«. Det er derved blevet en materialesamling, ikke en fremstilling, og kapitlerne stikker derved stærkt af mod de andre forfatteres bidrag.

Dette gælder i endnu højere grad om hans bidrag til andet binds tidshistorie, hvor navnlig »Hvad Tingbøgerne fortæller« er blevet et pulterkammer med mange ypperlige bidrag til årbogsartikler o. l., men derimod et altfor usikkert og flimrende billede af livet i Helsingør by. Det kommer derved til at stå så

forfærdelig usikkert ved siden af de to andre forfatteres bidrag, Hugo Matthiessens beskrivelse af den middelalderlige by og Louis Bobés beretning om den store handelsperiodes tid, der hver for sig er ypperlige sluttede fremstillinger, som læses med lethed og efterlader et ypperligt billede af forholdene i Sundbyen.

Fra det gamle Køge (Nyt nordisk) har også haft flere forfattere, men er ikke blevet en så forvirrende blanding som bogen om Helsingør. Bogens plan er mere begrænset, og skillelinjen mellem forfatterens bidrag er trukket klart op. Køges historie er vel ikke så rig som Helsingørs, men en sammenligning mellem de to arbejder viser klart, hvad Helsingørbogen *kunde* være blevet. Hugo Matthiessen har skrevet om byens grundplan og om bybilledet. Han har her givet en interessant vurdering af dens topografiske placering og kyndigt redegjort for dens opståen på Erik Glippings tid. Chr. Axel Jensen har skrevet indgående om de bevarede bindingsværksbygninger, der hører til landets interessanteste, og han har ikke mindst vist sin overlegne viden i gennemgangen af kirkens bygning og dens vidunderlige inventar. Fr. Opffer har hertil føjet nogle minder fra det gamle Køge. For det skrevne må ikke Aage Jørgensens herlige tegninger glemmes, hvad enten det drejer sig om de enkelte bygninger eller de mange fortrinlige detaljer fra disse.

Af ældre topografisk litteratur angående landets købstæder kan nævnes, at Johannes Knudsen har leveret oversættelser af Resens på latin skrevne Atlas danicus for *Helsingørs* og *Bornholms* vedkommende (Gad), et arbejde, der desværre er blevet afbrudt ved forfatterens død, men som forhåbentlig vil blive fortsat af en anden. Der er et stort topografisk stof gemt i den gamle professors arbejde, af hvis 30 folianter det meste gik til grunde ved Københavns ildebrand for 200 år siden, så at kun kobberpladerne og en afskrift af den forkortede tekst reddedes.

De historiske amtssamfund påtager sig undertiden at udgive større monografier i stedet for eller sammen med deres årbøger. I år har Frederiksborg amts historiske samfund udgivet

Fr. Weilbach: Fredensborg slot (Gyldendal), er et på den ældre litteratur og på nye arkivstudier baseret arbejde, der har afhjulpet et stort savn, da F. J. Meiers tidligere arbejde om slottet både er forældet og heller ikke udtømmende. Weilbachs bog giver i rene linjer en omhyggelig redegørelse for udviklingen fra det lille jagtslot til den store sommerresidens. Der er gjort nøje rede for de enkelte bygningers tilblivelse og ombygninger, for haveanlægget og dets ændring ved N. H. Jardin, samt for den indre udsmykning. Fremstillingen er ledsaget af en mængde ud-

mærkede billeder og gengivelser af adskillige planer og tegninger, der hidtil ikke har været kendt.

J. V. Christensen: Valdemarernes Kirke. Sanct Bendt i Ringsted (Tryde). Mogens Clemmensens og Poul Nørhlunds bearbejdede og udgivelse af professor Storcks restaurerings- og opmålingsarbejder af denne kirke, har inspireret forfatteren til en god og nyttig popularisering. Der er således ikke tale om noget selvstændigt arbejde eller om fremdragning af noget nyt, men i den foreliggende form er der tilvejebragt en let tilgængelig og særdeles omhyggelig beskrivelse af kirkens bygningshistorie, dens historiske minder og dens gamle inventar. Det må således anerkendes, at forfatteren har fået Mogens Clemmensens undersøgelser af munkestolene, der udkom knap et halv år før denne bogs fremkomst, med i sin skildring, selv om det kun er blevet i en parentesbemærkning. Billederne er velvalgte og smukt gengivet.

Museet for Holbæk og Omegn har ved lederen, lærer Albert Thomsen, udgivet en vejledning for besøgende, der indledes med en redegørelse for den gamle gårds historie, hvori museet har til huse. Den er en typisk Holbæk-gård fra tiden omkring 1670.

C. C. Haugner har skrevet om *Rødby Købstad og Fuglse Herreds søndre Del* (Nakskov), og Chr. Behrendt har i *Folkemuseet i Middelfart* (Ernst Harder, Middelfart) gjort omhyggeligt rede for den gamle bygning og dens forrige ejere.

E. Kroman: Marstals Søfart indtil 1925 (Udgivet af Marstals Havnekommission). De danske havnes historie er såvel i topografisk som i handelshistorisk retning et svagt punkt i vor hjemlige historieforskning. Ethvert bidrag til klarlæggelse af et eller flere områder, må derfor hilses med glæde, og selv om Marstals betydning som havn er meget ung og af ringe almenverdi, rummer det foreliggende arbejde adskilligt af betydning. Forfatteren er historiker af fag og skolet i både biblioteks- og arkivstudier. Derfor er navnlig bogens indledende kapitler af udmærket topografisk værdi, thi når en by er i så høj grad afhængig af sin skibsfart og sin havn, som Marstal har været det, må en redegørelse for havnens udviklingshistorie ganske naturligt gribe ud over de afstukne rammer og nærmest blive hele byens historie. Hvad selve søfarts- og havnehistorien angår, er forfatteren i nogen grad tynget af det indsamlede stofs righoldighed, så at han fortæber sig i en mængde detaljer, der gør tilegnelsen vanskelig, og som trætter læseren mere end nødvendigt. Marstals havn lå indtil 1825, således som den var skabt af naturen, men allerede i 1818 besluttede man at anlægge en kunstig havn og ved denne lejlighed nedsattes der en havnekommission. Det ses således, at

den kgl. forordning af 1798 om havnevæsenet i Danmark, der sikkert var inspireret af Løvenørn, kun tog sigte på de *anlagte* havne, thi ellers måtte Marstal jo efter forordningens ordlyd allerede have fået sin kommission ved den lejlighed.

Esbjerg. Historie og Historier I (Udgivet af lokalhistorisk Udvalg) er mere historier end historie, men tanken, hvorudfra der arbejdes, er for så vidt god nok, som det sikkert er på tide at indsamle stof til denne med amerikansk hast opvoksede by hos dem, der endnu erindrer dens »nybyggertid«. Men redaktionen kunde nok være lidt mere skønsom i sit valg af de artikler, den optager.

Georg Bruun: Dronning Dorotheas Skolehus (V. Schæffers forlag, Kolding). Dette bidrag til Kolding lærde skoles historie i tidsrummet 1537—1725 er efter forfatterens oplysninger bygget på et meget knapt materiale, der er blevet uddybet ved at blive sat på baggrund af de lærde skolers almene historie. Med dette forbehold, som forfatteren selv har taget i sin indledning til bogen, er der fremkommet et meget læseværdigt arbejde, som ved sin livlige stil bør modtages med glæde af dem, der interesserer sig for dette felt, og vil nøjes med at tage det i en delvis populær form. Til Koldings historie ydes der en del gode bidrag, og billedstoffet er velvalgt. Gid blot forlæggeren kunde komme bort fra sin fortvivlende lyst til at lade ældre citater sætte med en fornærmelig kedelig fraktur, som hverken er fugl eller fisk.

A. Lomholt: Viborg Bys og Omegns Sparekasse 1828—1928. Dette jubilæumsskrift er selvfølgelig mest af bankmæssig interesse, men får også topografisk interesse ved, at der er tilføjet et af overretssagfører Chr. Ørum udarbejdet kapitel, hvori han søger at opkonstruere Viborgs udseende som det var, da banken oprettedes i 1828. Dette forsøg på at danne et billede fra en bestemt tid, der er ret sjælden i den topografiske forskning — det er jo mest længdesnit gennem en længere årrække, en udvikling, man bliver stillet overfor — er lykkedes rigtig godt. Også gennemgangen af gadenavnene på den tid med henvisning til senere navneforandringer, er af værdi.

C. Klitgaard: Skagen Bys Historie (Ejnar Niensens Boghandel, Skagen) er blevet anmeldt i forrige hefte af dette tidsskrift.

Gjentofte Kirkesogns, dets Kirkes og dets Præsters Historie (Aug. Olsen, Hellerup). Det er historisk-topografisk selskab for Gjentofte kommune, der har udgivet dette arbejde, hvortil Johannes Werner og Søren Lemche har leveret de bidrag, som nærmest vil interessere topograferne. Førstnævnte har skrevet dygtigt om sognets og kirkens almindelige historie fra de ældste

tider, og navnlig har han gjort omhyggeligt rede for de tre hundrede år, hvor Vartov var ejer af kirken. Materialet hertil synes at være meget righoldigt, og det må prises, at forfatteren har indskrænket sig til at trække hovedlinjerne op uden at lade sig lokke til at beskæftige sig med »kulturelle« detaljer, som det desværre så ofte ses i lignende arbejder. Arkitekt Lemche har leveret en omhyggelig udredning af kirkens bygningshistorie, ledsaget af en rekonstrueret grundplan af kirken, som den så ud i 1673.

August F. Schmidt: Skanderup Sogn, Andst Herred (I Kommission hos Boghandler Thomsen, Lunderskov). Det er en omfattende og vidtfavnende sognebeskrivelse, der her foreligger for et (jeg havde nær sagt: selvfølgelig) jysk sogn. Alligevel må den betegnes som ensidig. Forfatteren er folklorist, og det spores i hele bogens opbygning. Når han som andet kapitel har skrevet kort om sognets topografi, er det, som om han drager et lettelses-suk, hvorpå han begiver sig ind på mere kendte stier og giver et livfuldt og grundigt billede af livet i sognet i alle dets facer, kun afbrudt af et par korte kapitler om kirken og landsbyerne. Sjældent er i dansk litteratur et sognefolks dagligliv og sjæleliv blevet lagt blot som dette, og et interessant billede er der kommet ud deraf; men helhedsindtrykket af bogen er skævt, og læseren har lov til at udbede sig en beskrivelse af, hvorledes det sogn så ud, som disse mennesker færdedes i. Forfatteren har glemt at bygge dette plastisk op, thi dette gøres ikke ved blot at alliere sig med stednavnene.

Danmarks naturfredningsforening har på Frimodts forlag udgivet: *Rebild og Rold*, en serie fotografier i smukt tryk af Sigvart Werner. Poul Lorenzen har skrevet en indledning dertil, og Max Henius har kort redegjort for Rebild nationalpark.

De *historiske tidsskrifters* og *amtsårbøgernes* indhold af topografisk litteratur er, hvad ren topografi angår, noget ringere end tidligere år, hvori det nu kan ligge. Der synes hos den kreds, der leverer stof til årbøgerne, at herske en vis skyhed for at tage enkelte lokaliteter inden for deres område op til undersøgelse, til trods for at opgaven er så taknemlig! Alene det, at disse mennesker på stedet er i stand til at afkontrolere og uddybe de skrevne kilders beretninger, skulde dog synes umagen værd, og det kan kun skyldes magelighed, når en del forfattere hellere kaster sig over det lettere tilgængelige, men efterhånden noget fortærskede og udvandede stof, der findes i de »degnehistorier«, der flourerer livligt i en række årbøger. Bidrag af samme karakter, som de i fjor nævnte dygtige afhandlinger af Henrik Larsen

om Vejlbj Sogn og af Åge Sørensen om Torpene i Tvede Fang, findes desværre ikke i år. Kun R. Nielsen har fortsat sine fremdragninger af stof til Næstveds historie, der — selv om det er ubearbejdet stof — har sin værdi ved at blive fremdraget og trykt.

For *Københavns* vedkommende må det meste stof selvfølgelig søges i de af kommunalbestyrelsen ved rådstuearkivaren udgivne Historiske Meddelelser om København. Heri skriver Arne Sundbo dels om vandbygningsarbejder i det 17. århundrede, dels om »vaghthusene« *Søborghus*, *Lundehuset* og *Store Vibenshus*. Navnlig den første afhandling rummer et uhyre topografisk stof, der har betydning ud over det specielle emne, der behandles. Et helt nyt stof til Københavns arkitekturhistorie har C. Elling fremdraget i en afhandling om Philip de Lange som søetatens bygmester, hvorved han gennemgår *Hovedmagasinet paa Gammelholm*, *Arsenalet paa Christiansholm*, *Nyholms* og *Christiansholms mastekraner* og flere mindre betydende arbejder. H. U. Ramsings arbejde i fjor om *Hammerstrup* er blevet uddybet af Vilh. Marstrand, og forfatteren R. P. Rasmussen har eftersporet pladsen for *den murede galge på Vesterfælled* gennem en fornøjelig undersøgelse, hvor han har ladet en række gamle kort med angivelse af pladsen udføre i samme målestok og reproducere oven på hinanden. Han har derved indsnævret området og nået et resultat. Fr. Weillbach har skrevet om *Hof- og Stadsrettens gård på Østergade*, H. J. Kjær om *Det gamle haveanlæg ved Prinsens palæ*, medens V. Krohn har fortsat sine arbejder om citadellet Frederikshavn ved at behandle *Bageriet og møllen i Kastellet*. — I årbøger for nordisk oldkyndighed og historie bringer Otto Smith oplysninger om de forskellige *rustkamre og tøjhuse* samt enkelte bidrag til *Rosenborgs* historie.

Af *købstadstopografi* har C. M. Smidt givet et fortrinligt bidrag til *Roskilde* domkirkes bygningshistorie (Københavns Amt) gennem en oversigt over og kritisk vurdering af tidligere teorier om bygningens tilblivelse. — Kaj Uldall har skrevet om *Vordingborg* (Præstø amt), foreløbig dog kun en indledning til slottets historie og byens befæstning. Fortsættelsen af dette ret udyrkede emne må imødeses med interesse. — Fra *Næstved* foreligger der, som allerede berørt, et arbejde af R. Nielsen om byens overdrev (Præstø amt). Det er en meget bred skildring, eller snarere en materialesamling, der er svær at arbejde sig igennem, fordi overblikket over stoffet mangler, men en mængde detaljer er fremdraget, der vil være af værdi for fremtidige forskere.

Til *Koldings* historie foreligger der et meget interessant bidrag om Kolding i oldtiden (Vejle amt) af J. O. Brandorff. Materialet er tilvejebragt ved en nøjagtig gennemgang af de arkæologiske og geologiske undersøgelser på stedet. Det må desuden meget påskønnes, at resultaterne er blevet indført på et særdeles oplysende kort. Det er et målbevidst og dygtigt arbejde, en form for topografisk forskning, som varmt kan anbefales. Når et sådant arbejde udføres med så stor en viden og en sådan nøjagtighed, bygges et steds historie på den bedst mulige måde op »fra grunden«. — J. F. Kjær har skrevet om de nyreste mindesmærker i og ved *Fredericia* (Vejle amt): over den spanske ritmester la Costa, over avlsbruger Abraham Devantier og over Ullerups nedrevne kirke. — Fra *Vejle* findes en kort, samtidig beretning om branden 23. April 1786 i en dagbog af degnen Herlov Dalhoff (Århus stift), og K. Kr. Sørensen har redegjort for Vejle museums oprettelse og for den nye bygning (Vejle amt). — Om *Ålborg* findes enkelte topografiske bidrag i Otto Smith: Koleraen i Ålborg 1853 (Fra Himmerland og Kjær herreder).

Bidrag til *Gottorps* og *Tønnings* topografi findes i Otto Smith: Kgl. og fyrstelige rustkamre i Danmark (Årbøger for nord. oldkyndighed og historie).

Til *sogneområdernes topografi* findes der naturligtvis en række bidrag af højst forskellig værdi.

Poul Nørlund har skrevet om de ældste vidnesbyrd om skyldtaksationen (Historisk tidsskrift). Denne afhandling vil for den topografiske forsker have sin værdi i den fortrinlige orientering i den middelalderlige »Sorø gavebog«, hvori berøres klostrets jordegods over hele Sjælland.

A. H. Petersen: Sagn og tro knyttet til sten i *Ballerup* og omegn (Kbh. amt) er et supplement til Aug. F. Schmidts artikel af samme navn forrige år. — H. Zangenberg har skrevet om gamle børdergårde og huse i *Københavns amt* (Kbh. amt), og det må hilses med glæde, at skildringer af denne art nu kommer frem, og at undersøgelserne er gjort af en fagmand. Maa de nu blot virke til, at lokalforskerne tager emnet op til behandling og interesserer sig for byggeskikkene; thi det er i allerførste øjeblik, at dette kan ske, og folk på stedet finder ofte ting frem, som den mand, der kun kan opholde sig kortere tid på egnen, måske overser. Det foreliggende arbejde er i høj grad instruktivt og er ledsaget af udmærkede planer og morsomme interiører. — Georg Galster har skrevet om møntfund i *Holbæk amt* (Holbæk amt). — Om sagn og tro knyttet til sten i *Sorø amt* har Aug. F. Schmidt redegjort i årbog for Sorø amt. I en

tid, hvor der til vore vejanlæg bruges så mange sten, at man snart udrydder al den gamle granit, er det af betydning både at vække interessen for de gamle mosgroede sten på marker og i skove, som vore forfædre ofrede så megen opmærksomhed, og at have en topografisk fastlæggelse af dem. Som det vil ses af det følgende, har forfatteren offentliggjort en række afhandlinger af lignende art landet over, men sagnene har dog ligget ham mere på hjerte end det at give nøjagtige oplysninger om deres plads, ligesom det ikke altid fremgår klart, om stenene findes endnu eller kun erindringer om deres plads lever på egnen. En beskrivelse af stenene og deres omtrentlige størrelse samt af de omgivelser, hvori de findes, havde også været af værdi. — I »*Sorø amts klostresogne og frigørelsen 1569*« har P. Severinsen leveret et dygtigt bidrag til de pågældende klostres historie. — H. Zangenberg har (Sorø amt) skrevet om det *Søbjerggaard* ved Slaglille, som blev nedrevet i 1840'erne, og redegjort både for dets udseende og for de forandringer, der i tidens løb foretoges på gården.

Bidragene til *Lolland-Falsters* topografi er alle samlet i *Lolland-Falsters* historiske samfunds årbog. Hans Kjær har i »Oldtidsminderne og Reventlow'erne paa Christianssæde« leveret en indgående beretning om Glentehøj ved *Ravnshøj* mølle og Thor-kilds høj på *Skeltøfte* mark (*Lysthøjsmarken*). — Et sjældent bidrag til en gårds udseende og inventar fra 1505 har H. Zangenberg fremdraget fra *Bregninge*. — Svend Jørgensen har fra *Lolland-falsterske* kirkebøger uddraget en del stof til belysning af svenskernes invasion i 1658—60. — Jørgen H. Rosling har sat spørgsmålet om, hvor Eleonora Christina boede på *Maribo kloster* under debat ved at benytte de af Kall Rasmussen og Birket Smith tidligere udgivne undersøgelser og kommer til det resultat, at hendes bolig må have været i den sidste rest af det gamle munkekloster, hvor nu præstegården ligger. Undersøgelsen giver mange topografiske bidrag til klostrets historie.

For *Fyns* vedkommende har H. G. Broholm skrevet om *Langøfundet*, en boplads fra den ældre stenalder (*Aarbøger for nord. oldkyndighed og historie*), medens C. M. K. Petersen beretter om *Jættestuefundet* på *Dræby* mark (*Odense amt*). — Ved en beretning om de enestegårde, der indrammer *Vissenbjerg* sogn, har F. Hjort forsøgt at udrede egnens historie ud fra en ny synsvinkel (*Odense amt*). — J. C. A. Carlsen-Skiødt har skrevet om *Haarby* sogn. Arbejdet er dels foretaget efter trykte kilder og ved oplysninger indhentet i nationalmuseets arkiv, men stoffet er ret ufordøjet, selv om det på flere punkter er bedre end i

mange andre sognebeskrivelser. Undersøgelserne er heller ikke ført helt til bunds, selv hvor oplysninger havde været let tilgængelige, og det »arbejde på stedet«, som stadig må efterlyses, mangler i alt for høj grad.

Kr. Erslev: Dronning Tyre og Danevirke (Historisk tidsskrift) er vel ikke et topografisk arbejde, men dog uundværligt for enhver, der topografisk vil give sig af med *Danevirke*. Afhandlingen er i høj grad værdifuld ved sin sammenfatning og vurdering af de stridspunkter, der er oppe om dette spørgsmål.

H. P. B. Kjærgaard har (Ribe amt) skrevet om *Mandø* i tidligere tid. Det er et godt bidrag til øens historie, skrevet med en fornuftig benyttelse af kilderne dertil. Af værdi er navnlig påvisningen af årsagerne til, at den ældste bebyggelse på øen blev opgivet, og påvisningen af forandringerne i øens udstrækning. Udover dette rummer arbejdet kun få selvstændige iagttagelser, men det er en god sammenskrivning af de ikke få trykte beskrivelser af øen, der foreligger — Aug. F. Schmidt har skrevet om sagn og tro knyttet til sten i *Ribe amt*, og Johannes Vejlaget om genforeningsmindesmærkerne sammesteds, medens J. A. Petersen har berettet om stendysserne ved *Grønninghoved strand*. — I H. P. H. Novrup: Skolevæsenet i *Alslev* sogn (Ribe amt) findes foruden korte beskrivelser af skolebygningerne nogle enkelte oplysninger om veje i sognet. — P. Knudsen har skrevet om *Ødis* præstegård (Vejle amt) med en rigtig god redegørelse for bygningen, ledsaget af en grundplan over gården og haven. — Edv. Egeberg har fortsat sin beskrivelse af *Linaa* sogn i gamle dage (Århus stift). Det er navnlig kroens og møllens historie, der er fremdraget, begge opført af resterne af Overgaarden, som i lang tid var i kroejernes besiddelse. Der er ypperlige oplysninger hentet fra gamle synsforretninger; men forfatteren er inde på denne fortvivlede direkte gengivelse af gamle dokumenter med den gammeldags skrivemåde, der gør både læsning og forståelse så besværlig for de fleste læsere, at de opgiver på halvvejen. Det må absolut tilrådes at omsætte dokumenterne i moderne retskrivning med bibeholdelse af enkelte morsomme stavemåder, men bedst var dog en simpel genfortælling, der gør det hele langt lettere forståeligt, og hvorpå der altid kan sættes lidt kulør ved at bibeholde enkelte karakteristiske vendinger. Overhovedet vilde en derved opnået begrænsning af de endeløse kro-retstræter have været velset. — S. M. Schougaard har ydet nogle bidrag til *Bryrup* sogns historie (Århus stift). Det er dog nærmest en beskrivelse af sognets nuværende udseende, der topografisk ikke giver stort mere end »Trap« og »Daniel Bruun«. — Aug. F.

Schmidt har (Århus stift) skrevet om »sten« i Århus amt. — C. Neergaard har redegjort for jernaldergravpladsen ved *Lisbjerg* (Fra Nationalmuseets arbejdsmark) og G. Galster har skrevet om falskmøntnerværkstedet på *Hjelm* (sammesteds).

C. Møller: *Borbjerg* sogns historie (Hadsyssel). Skildringen begynder smukt med at forfatteren fra Kirkebakken ser ud over sognet og ridser hovedlinjerne i dens topografi op. Dernæst følger efter en beskrivelse af kirken en indgående undersøgelse af Borbjerg Holmgård (den nuværende præstegård), ledsaget af nogle grundplaner af bygningerne umiddelbart før og efter 1750 samt fra året 1841; men efter denne gode optakt stopper dervære forfatterens interesse for sognets topografi — eller kommer det senere? Er der ingen spor af gamle veje i sognet, ingen vadesteder over åerne eller nedlagte broer, er der ingen huggede skove at spore? Egnens byggeskik ofres et par sider, men de gamle gårde må sikkert kunne fortælle mere! Var der ingen landevejskro inden for sognets grænser? Står der møller endnu, og er det stubmøller eller hollandske møller? Man kunde blive ved at spørge, når man som her finder, at forfatteren har både lyst og evner til at løse opgaver, som alt for mange på forhånd opgiver. Kilderne til præste- og degnehistorier forsvinder ikke så let, men kendskabet til sognets udseende er en flygtig ting, thi menneskets hukommelse i den retning er så kort. — J. Aldal: Hadsyssel under det 17. århundredes krige giver enkelte oplysninger om ødelagte landsbyer og skove i syslet under kejserkrigen. Desuden findes oplysninger om *Lundenæs* slots ødelæggelse 1644 og om *Lønborg Bisgaard* 1645. — Peter Skautrup har fortsat sin gennemgang af højnavne i Hadsyssel. For topografen er navnlig fastlæggelsen af tingsteder og rettersteder af værdi, og man glæder sig over de anvendte vurderinger af kildestoffet. Også højenes beklædning i kapitlet »Sorthøje« og højenes form i »Bred-, Flad- og Kløverhøje« er af topografisk værdi. — Kai Uldall: Granitkorset ved *Astrup* (Skivebogen) er en nøjagtig beskrivelse af dette interessante mindesmærke, hvorpå forfatteren efter ornamenteringer giver en datering til c. 1160, ligesom han sætter det i forbindelse med det beslægtede kors ved Bækmarksbro i Skodborg herred. Interessant er hypotesen om, at man her har et skelkors af dem, der tidligere har været rejst i mængde, men som nu er forsvundet, og som har frembragt de navne, sammensat med »kors«, som findes rundt om i landet. — Carl Christiansen: Bidrag til Oplysning om Herremænds og Herregaardsforpagteres økonomiske Vilkaar i Hald og Skivehus Amter i Slutningen af 17. Aarhundrede (Saml. til

jysk hist. og top.) er en meget indgående økonomisk betragtning, der indeholder et væld af oplysninger til gårdenes historie i *Skive amt*. — Harald Mark har (Randers amt) skrevet om *Spallinggaard*.

Kommer vi til landet nord for Limfjorden, træffer vi bidrag til nogle broers historie: *Varbro*, *Vrejlev bro* og *Uggerby bro* (Vendsysselske årbøger). Aug. F. Schmidt skriver om sagn og tro knyttet til sten i *Hjørring amt*, og Carl Klitgaard har skrevet interessant om Frelsergrave i anledning af en Kristusfigur fra *Tornby kirke*, der er havnet i Hjørring museum (Vendsysselske årbøger). Af overordentlig stor interesse er H. Kjærs beretning om oldtidshusene, der er fundet ved *Ginderup* i Thy (Fra Nationalmuseets arbejdsmark). C. Elling har skrevet om det gamle fyrtårn på *Skagen* (Hist. meddelelser om Kbh.). S. C. Sortfeldts bidrag til *Løkkens* historie (Vendsysselske årbøger) er kun noget tilfældigt pluk uden reel værdi i modsætning til Carl Klitgaards på omhyggelige arkivstudier byggede beretning om batteriet ved Løkken, der er ledsaget af en plan over redonten fra 1808.

Til *kirkernes* historie er bidragene for 1928 kun sparsomme. A. H. Pedersen har givet en kortfattet beskrivelse af St. Jacobs kirke i *Ballerup* (Kbh. amt) ledsaget af meddelelser om de gravsten, som findes i kirken. — Af særlig værdi er G. L. Wads: Træk af vandalismen i Fyen (Odense amt), som indeholder beretning om de ødelæggelser, som de fynske kirker har været genstand for. — Interessant er de iagttagelser, som Aage Sørensen har gjort ved kirkerestaureringen i *Mellerup* (Saml. til jysk hist. og top.), og man kunde ønske, at mange andre rundt om i landet vilde bruge øjnene som han. — Til *Pjedsted* kirkes historie (Vejle amt) er der fremdraget nogle oplysninger fra kirkens ældste regnskabsbog. — Niels P. Bjerregaard har skrevet om den gamle kirke i *Skive*, men har mest holdt sig til kalkmalerierne, af hvilke der er gengivet en række fotografier. — I Anton Jacobsens beretning om *Sæby* kirkes indtægter o. 1765 findes også en del bidrag til byens topografi.

Til *herregårdenes* historie findes så godt som intet i tidsskrifterne. Nævnes kan det, at R. Nielsen i afhandlingen om Næstved overdrev har givet en del bidrag til *Rønnebæksholms* historie. — Udover dette findes kun en beretning om *Tustrup* hovedgård og dens beboere (Fra Himmerland og Kjær herreder) af D. C. Ertbøll-Nielsen. Den handler dog mest om beboerne, men da den er bygget over nedskrevne erindringer af mænd i slægten Hjorth, giver den selvfølgelig også nogle bidrag til gårdens historie i 1800'erne.

Om *købmandsgårdene* fortsætter S. Knudsen (Vejle amt) sin beretning om det gamle kystpakhuis ved *Snaptun* og føjer hertil en beretning om søsterforretningen *Fakkegrav* pakhuis. Det er fortalt med friskhed uden alt for store historiske skrupler og ledsaget af fornøjelige pennetegninger. — Mine Thomsen har (Vendsysselske årbøger) i sine erindringer fra *Nørre Tornby* givet en beskrivelse af livet i og udseendet af en købmandsgård i 1800'ernes første halvdel.

Til *havernes* historie har Johannes Tholle som sædvanlig leveret det største bidrag, men også andre er kommet med på dette område, hvilket Tholle kun kan notere med tilfredshed. Hans energiske pionérarbejde har åbnet øjnene for dette nye felt, som nok er interesse værd. Om *Roskilde* kirkegårde findes en beretning i tidsskriftet »Vore kirkegårde«. — I R. Niensens: »Næstved overdrev« findes oplysninger om borgernes haver i *Næstved* i 1600'ernes begyndelse. — J. Tholle har skrevet om *Lollands* og *Falsters* bonde- og landsbyhaver gennem vekslende tider (Lolland-Falsters årbog). Af særlig interesse er heri påvisningen af haver i 1500'erne, og hele afhandlingen er ledsaget af gode kortplaner. — Johannes Olsen har skrevet om kirkegården i *Svendborg* (Vore kirkegårde). — Havebruget i *Vejle amt* er behandlet af N. H. Stephen Dahl, hvori navnlig kan mærkes den opkonstruerede plan af *Vejle* c. 1627 med afmærkning af humlehaverne. Det havde været interessant at få en mere detaljeret beskrivelse af herregårdshaverne, der her kun er medtaget efter de sparsomme trykte kilder, og det kan ikke noksom frarådes at fylde årbøgenes artikler med stof, der slet ikke har interesse for det, som artiklerne behandler, som f. eks. her forholdet mellem Frederik VI og ejeren af *Kransbjerggård* samt det kaffestel, som redaktionen oven i købet har ofret en kliché på. — Den mosaiske kirkegård i *Fredericia* er behandlet i »Vore kirkegårde«. — Johannes Tholle har på sin sædvanlige omhyggelige måde skrevet om havebruget i *Randers amt* (Fra *Randers amt*) og om *Vendsyssels* haver og havebrug i gamle dage (Vendsysselske årbøger). — Endelig findes en beretning om *Harboøre* kirkegårde i »Vore kirkegårde«.

Otto Smith.